

จาก “ป่าไผ่” สู่ “บ้านมั่นคง” ความสำเร็จที่ไม่ใช่เรื่องบังเอิญของชุมชนเมืองบ้านไผ่

เรื่อง/ภาพ : สมชาย ชื่นบาน

เรียบเรียง : นิสารัตน์ อุ่นจันท์ / เรวดี อุลิต

จากป่าไผ่สู่ชุมชนเมือง: วิฤตและความหวังของบ้านไผ่

การก่อรูปและพัฒนาของชุมชนเมืองบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ที่ประกอบไปด้วย ชุมชนมิตรภาพซอย 4 ชุมชนสัมมนาชัย และชุมชนหมู่ 1 พัฒนา ล้วนสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่เกษตรกรรมและที่รกร้างสู่การเป็นแหล่งอยู่อาศัยถาวรของชุมชน โดยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นชุมชนเมืองที่มีประชากรหนาแน่นมากขึ้นเรื่อยๆ

ชุมชนมิตรภาพซอย 4 เริ่มต้นจากการเป็นสวนผักและป่าไผ่เมื่อกว่า 40 ปีที่แล้ว แม้จะขาดสาธารณูปโภคในยุคแรก แต่หลังปี พ.ศ. 2546 เมื่อรัฐเข้ามาพัฒนาระบบสาธารณูปโภคทำให้ชุมชนเติบโตอย่างรวดเร็วจนมีกว่า 85 ครัวเรือนในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นลูกหลานดั้งเดิมที่มีสายสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น แม้จะมีผู้ย้ายถิ่นเข้ามาเพิ่มขึ้นก็ตาม

ชุมชนสัมมนาชัย ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2516 จากกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองขอนแก่นมาตั้งบ้านเรือนใกล้ทางรถไฟและลำห้วยจิก ต่อมาได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านในปี 2520 และพัฒนาเป็นชุมชนสัมมนาชัย ประกอบด้วย 3 คุ่ม ได้แก่ คุ่มหนองจี่ว คุ่มโรงสูบ และคุ่มสะพานลอย ลักษณะเด่นของชุมชนนี้ คือ ทำเลที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางเศรษฐกิจและการคมนาคม แต่ชุมชนก็ยังเผชิญกับปัญหาเรื่องความมั่นคงในสิทธิที่ดิน เนื่องจากมีทั้งผู้ที่มีเอกสารสิทธิ์และผู้ที่อยู่อาศัยบนที่ดินการรถไฟโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์

ชุมชนหมู่ 1 พัฒนา เริ่มต้นจากการเป็นพื้นที่ป่าไผ่และป่าแก เมื่อปี พ.ศ. 2508 ก่อนจะขยายตัวอย่างต่อเนื่องหลังได้รับการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานในช่วงปี พ.ศ. 2518 - 2520 ทำให้มีไฟฟ้าและระบบพื้นฐานอื่นๆ รองรับการใช้ชีวิต แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาคุณภาพน้ำบาดาลที่กร่อยและน้ำในห้วยจิกที่เสื่อมโทรม ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการทำมาหากินตามวิถีเกษตรของชาวบ้าน

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวที่รวดเร็วนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งสามชุมชนต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในสิทธิที่ดิน การตั้งถิ่นฐานที่ไร้การวางแผนทำให้สภาพความเป็นอยู่แออัด และที่ตั้งที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มต่ำใกล้ลำห้วยจิกยังทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในฤดูฝน นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมโดยรวมยังเสื่อมโทรมจากปัญหาน้ำเสีย สารเคมี และขยะที่สะสม โดยเฉพาะลำห้วยจิกที่เคยเป็นแหล่งทำกินของชาวบ้านก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป แม้จะเผชิญกับความท้าทายมากมาย แต่สายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในชุมชน และทำเลที่ตั้งที่โดดเด่นยังคงเป็นต้นทุนสำคัญที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

พลิกโฉมชุมชนสู่ความมั่นคงในที่ดินและที่อยู่อาศัย

ในอดีตชุมชนเมืองบ้านไผ่ต้องเผชิญกับสภาพที่อยู่อาศัยที่เปราะบาง บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นเพียงบ้านชั่วคราวสร้างจากไม้และกระเบื้องหรือสังกะสีเก่า ภายในบ้านมีสภาพทรุดโทรม ขาดความปลอดภัย ไม่เอื้อต่อการอยู่อาศัยของเด็กและผู้สูงอายุ ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่ำที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมซ้ำซาก โดยเฉพาะเหตุการณ์พายุโซนร้อน “โพดุล” เมื่อปี พ.ศ. 2562 ที่สร้างความเสียหายอย่างรุนแรง ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความไม่มั่นคงในชีวิต หนึ่งในสมาชิกเล่าถึงความยากลำบากว่า “บ้านเดิมของเราไม้เก่า ฝาผุ กระเบื้องร้าว น้ำท่วมถึงบ้านทุกปี เด็กๆ และผู้สูงอายุเดินลำบาก ต้องย้ายไปที่สูงเวลาน้ำท่วม”

จากวิกฤตดังกล่าว ชาวบ้านได้ร่วมกันหาทางออกอย่างยั่งยืน เริ่มจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการชุมชน ก่อนจะพัฒนาเป็น สหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ จำกัด เพื่อเป็นแกนกลางในการ

ขอรับงบประมาณ โครงการบ้านมั่นคง จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และภาคีเครือข่าย เมื่อปี 2564 และ
ก่อสร้างบ้านแล้วเสร็จในปี 2568

โครงการบ้านมั่นคงได้สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างครั้งสำคัญให้กับชาวบ้านกว่า 299 ครัวเรือน โดยใช้
แรงงานชุมชนและจิตอาสา ร่วมกันก่อสร้างบ้านใหม่ที่แข็งแรงและปลอดภัย บ้านที่ออกแบบตามขนาดและความ
ต้องการของแต่ละครอบครัว พร้อมติดตั้งระบบสาธารณูปโภคที่ครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นถนนคอนกรีต ระบบประปา
ไฟฟ้า และระบบระบายน้ำที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินการนี้ทำให้ชาวบ้านมีบ้านเป็นของตนเอง ลดความเสี่ยงจากภัย
พิบัติ และยังมีการจัดผังชุมชนใหม่ให้มีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งสวนหย่อม สนามเด็กเล่น และ
พื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ

การมีบ้านใหม่ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจและมั่นใจในชีวิตมาก
ขึ้น สามารถวางแผนอนาคตได้อย่างรอบคอบ หนึ่งในสมาชิกกล่าวว่า “ตอนนี้บ้านเราแข็งแรง เด็ดๆ มีสนามเล่น
ผู้สูงอายุเดินออกกำลังกายใกล้บ้าน ระบบน้ำสะอาด ทำให้ชีวิตประจำวันง่ายและปลอดภัยขึ้นมาก” ความสำเร็จของ
โครงการบ้านมั่นคงบ้านไผ่จึงเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของชุมชนที่สามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส
และสร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับชีวิตได้อย่างยั่งยืน

สร้างพื้นที่แห่งความสุข: ชุมชนเมืองบ้านไผ่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อคนทุกวัย

ในอดีตชุมชนเมืองบ้านไผ่ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการใช้ชีวิต ถนนหนทางไม่เรียบร้อยและมีน้ำ
ขังอยู่เสมอ ทำให้ไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมสำหรับเด็ก ผู้สูงอายุ และคนวัยอื่นๆ ดังที่สมาชิกคนหนึ่งกล่าว
ว่า “ก่อนหน้านี้ไม่มีที่ให้เด็กเล่น ถนนขรุขระ เดินลำบาก”

แต่หลังจากได้รับความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนได้พลิกโฉมพื้นที่ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง เริ่มจากการปรับปรุงถนนเป็นคอนกรีตที่สะอาดและปลอดภัย และจัดสร้างพื้นที่ส่วนกลางใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสวนหย่อม สวนหน้าบ้าน สนามเด็กเล่น และพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้คนทุกเพศทุกวัยมีพื้นที่สำหรับออกกำลังกายและทำกิจกรรมสันทนาการร่วมกันได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้ ยังส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของสมาชิกชุมชนที่ว่า “หลังจากทำสวนและสนามเด็กเล่น ชุมชนดูสดชื่น และเด็กๆ เล่นกันอย่างปลอดภัย” แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาพื้นที่ไม่ใช่แค่การสร้างสิ่งก่อสร้าง แต่คือการสร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับความสุขของคน

ออมเพื่อสุข : เมื่อชุมชนเมืองบ้านไผ่สร้างความมั่นคงทางการเงินด้วยตัวเอง

เมื่อก่อนคนในชุมชนเมืองบ้านไผ่มีการรวมกลุ่มออมเงินบางส่วน แต่ยังขาดระบบที่เป็นรูปธรรมและครอบคลุมสมาชิกทุกคน ในปัจจุบันจึงได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 4 กลุ่ม และต่อยอดเป็นสหกรณ์เคหสถาน 4 ชุมชนเมืองไผ่ จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างวินัยทางการเงินและทำหน้าที่เป็นทุนสำรองสำหรับการดูแลสมาชิกในกรณีฉุกเฉิน เงินออมและกองทุนเหล่านี้ถูกนำไปสนับสนุนด้านที่อยู่อาศัย สุวีถีการ และกิจกรรมสาธารณะ หนึ่งในสมาชิกเล่าว่า “เงินกองทุนช่วยเราได้มาก เช่น ช่วยซ่อมบ้านฉุกเฉิน จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและผู้สูงอายุ ทำให้เราไม่ต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายเวลามีเหตุฉุกเฉิน” ซึ่งสะท้อนถึงประโยชน์และความมั่นคงทางการเงินที่สมาชิกทุกคนได้รับจากการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ

พลิกฟื้นชีวิต: เมื่อชาวบ้านไผ่สร้างรายได้ด้วยสองมือ

ที่ผ่านมาชาวชุมชนเมืองบ้านไผ่ต้องเผชิญกับรายได้ที่ไม่แน่นอนจากการเป็นเกษตรกรหรือรับจ้างทั่วไป ยิ่งเมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติก็ยิ่งซ้ำเติมให้ชีวิตขาดความมั่นคงทางรายได้ แต่หลังจากเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ปัญหานี้ก็ได้เปลี่ยนไป ด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ชุมชนได้รับโอกาสในการฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพที่หลากหลาย เช่น การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ และการทำอาหารเพื่อจำหน่าย ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านมีทักษะใหม่ๆ และสามารถลดรายจ่ายประจำวัน สร้างรายได้เสริมที่มั่นคง หนึ่งในสมาชิกกล่าวว่า “หลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมอบรมปลูกผัก เรามีรายได้เสริมจากการขายผักในชุมชน ทำให้ครัวเรือนมีเงินใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและไม่ต้องพึ่งพาทายนอกมาก”

ผลลัพธ์จากการพัฒนานี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังช่วย ลดความยากจน และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

พลิกพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาคุณภาพชีวิต

ก่อนการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เมืองบ้านไผ่ ชาวบ้านต้องทนอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยขยะและกลิ่นเหม็น สิ่งปฏิกูลและขยะไม่ได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม สกปรก และกลายเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค หลังจากดำเนินโครงการบ้านมั่นคง 4 ชุมชนเมืองบ้านไผ่ สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยการสร้างพื้นที่สีเขียว เช่น การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ว่างของชุมชน และบริเวณพื้นที่ว่างด้านหน้าและข้างบ้าน การดูแลแหล่งน้ำ และมีการจัดการขยะและของเสียอย่างเป็นระบบ

โรงน้ำดื่ม

ที่ทำการชุมชน

ตลาดชุมชน

ทางเดินรอบบึง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่ความสะอาดที่มองเห็นได้ แต่การเปลี่ยนแปลงสัมผัสได้จากการที่ชุมชนนำอยู่ สมาชิกมีความตระหนักและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ดังที่สมาชิกคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ตอนนี้ชุมชนเราสะอาด มีสวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียว เด็ก ๆ เล่นอย่างปลอดภัย และผู้สูงอายุสามารถเดินออกกำลังกาย ทำให้ใจชุมชนสดชื่นขึ้นมาก” ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

พลิกโฉมชุมชน : บ้านมั่นคงเมืองไม่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

โครงการบ้านมั่นคงในชุมชนเมืองบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างครบวงจรและเป็นรูปธรรมตลอดระยะเวลาการดำเนินงานที่ผ่านมา จากบ้านเรือนที่เคยทรุดโทรม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยและพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม ได้ถูกปรับปรุงและสร้างใหม่ให้แข็งแรง ปลอดภัย พร้อมด้วยระบบสาธารณูปโภคที่ครบครัน ทั้งถนนคอนกรีต น้ำประปา ไฟฟ้า และระบบระบายน้ำ ส่งผลให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในชีวิต สามารถวางแผนอนาคตได้อย่างไร้กังวล

นอกจากนี้ การพัฒนายังครอบคลุมไปถึงการสร้างพื้นที่สาธารณะ สวนหย่อม และสนามเด็กเล่น ทำให้ชุมชนน่าอยู่มากขึ้นและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน ขณะเดียวกันก็มีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ สกหรณ์ และส่งเสริมอาชีพใหม่ๆ เช่น การปลูกผักสวนครัวและทำอาหารเพื่อขาย ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้และลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ที่สำคัญชุมชนยังให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการขยะอย่างเป็นระบบและสร้างพื้นที่สีเขียว การดำเนินงานทั้งหมดนี้ทำให้ชุมชนเมืองบ้านไผ่ก้าวสู่ความยั่งยืน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเมือง (ชุมชน เอกชน รัฐ)

หน่วยงานความร่วมมือ มีส่วนร่วมพัฒนา ได้แก่ พมจ. สหกรณ์จังหวัด อปต. อปท. เทศบาล ไฟฟ้า ประปา คณะกรรมการร่วมพัฒนาอำเภอบ้านไผ่ (กรอ.) สนับสนุนการทำงานโดยมีแผนการจัดการน้ำและภัยพิบัติ การพัฒนาที่อยู่อาศัย สวัสดิการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทุกช่วงวัย เกิดความเปลี่ยนแปลงและการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันสร้างความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีกระบวนการ

- 1.สำรวจข้อมูลชุมชน / รายครัวเรือน/รับรองข้อมูลผู้เดือดร้อน
- 2.วิเคราะห์ทิศทางและวางแผน เชื่อมโยงการพัฒนาทั้งเมือง
- 3.วิเคราะห์ทิศทางและวางแผน เชื่อมโยงการพัฒนาทั้งเมือง
- 4.วิเคราะห์ศักยภาพและที่ตั้งแปลงที่ดินรองรับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน
- 5.ออกแบบแปลงที่ดิน ผังชุมชนและผังทางเลือก ในการใช้ประโยชน์
- 6.สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน สมาชิกในการออกแบบบ้านและการก่อสร้าง
- 7.การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่รองรับคนทุกช่วงวัย

การสนับสนุนของภาคเอกชน

- 1.บริจาคเงินช่วยเหลือสมทบบ้านและที่ดิน มูลค่า 2,990,000 บาท (299 ครัวเรือน)
- 2.บริจาคที่ดิน 2 แปลง สำหรับทำตลาดชุมชนและที่ดินทำกิน เนื้อที่รวม 7 ไร่ 50 ตารางวา มูลค่า 4,000,000 บาท
- 3.การก่อสร้างโรงน้ำดื่มมูลค่า 1,000,000 บาท

ข้อมูลที่ดิน

- ขนาดเนื้อที่ 30 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา (12,216 ตารางวา)
- ราคาประเมินบริษัท 21,890,000 บาท (เฉพาะเนื้อที่ 27 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา หักพื้นที่บ่อน้ำ 3 ไร่)
- ราคาที่ตกลงจะซื้อขาย 20,000,000 บาท ชุมชนสมทบ 2,000,000 บาท ใช้สินเชื่อ 18,000,000 บาท (ราคาซื้อขายตารางวาละ 1,637 บาท)
- แปลงที่ดินตั้งอยู่ในเขตผังเมืองรวมเมืองบ้านไผ่ พื้นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว)
- ข้อจำกัดแปลงที่ดิน : เนื้อที่ส่วนที่เป็นบ่อน้ำลึก 7 เมตร จำนวน 3 ไร่ (1,200 ตารางวา)
- จัดผังแบ่งเป็น 299 แปลง เนื้อที่ต่อแปลงขนาด 19.50 ตารางวา ถึง 22.00 ตารางวา
- พื้นที่อยู่อาศัย 6,053 ตารางวา พื้นที่ส่วนกลาง 6,163 ตารางวา (สัดส่วน 49.55 : 50.45)

ราคาขายที่ดินให้กับสมาชิก (พื้นที่อยู่อาศัยและรับภาระพื้นที่ส่วนกลาง) ตารางวาละ 3,303.94 บาท

การอบรมทรัพยากร จำนวนสมาชิกทั้งหมด 299 คน

เงินกลุ่มออมทรัพย์ 3,667,001.53 บาท

งบประมาณโครงการ

วงเงินสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเดิม 65,655,775 บาท

งบพัฒนาระบบสาธารณูปโภค 13,500,000 บาท
